

svojem drugem delu pa poimenuje štiri višje stopnje tudi nekoliko drugače: četrta stopnja »prvi red rožnega križa« ali izvoljenec, peta »drugi red rožnega križa« ali Škot, šesta »tretji red rožnega križa« ali vitez Vzhoda in sedma »rožni križ« ali »suvereni princ rožnega križa«. — 10. B.N.—C.M. FM² fol. 3. — 11. Prav tam, fol. 4—5. — 12. Prav tam, fol. 6—7. — 13. Prav tam, fol. 50—51. — 14. Prav tam, fol. 51. — 15. Prav tam, fol. 52—53. 16. Prav tam, fol. 78—79. — 17. Prav tam, fol. 12—16. — 18. Prav tam, fol. 33—34. — 19. Prav tam, fol. 34. — 20. Prav tam, fol. 37. — 21. Prav tam, fol. 12—16. — 22. Prav tam, fol. 39. — 23. F. Kidrič, Francosko-ilirska loža ..., str. 12. — 24. Fran Zwitter: Nov seznam frankofilov v Napoleonovi Iliriji, Glasnik muzejskega društva za Slovenijo XII, 1931, str. 48—50. — 25. Z. Nenezic, nav. delo, str. 595. — 26. F. Kidrič, Francosko ilirska loža ..., str. 58 (v opombi). — 27. Prav tam in

B.N.—C.M. FM² 591 fol. 39. Leonardi pri Kidriču in Lombardi v prostozidarskem seznamu sta bržčas ista oseba. — 28. Prav tam. Joger pri Kidriču je v prostozidarskem seznamu zapisan kot Jager in je po tamkajšnjem podatku doma iz Tirolske. — 29. B.N.—C.M. FM² 591 fol. 39. — 30. F. Kidrič, Francosko ilirska loža ..., str. 11. — 31. Prav tam. — 32. B.N.—C.M. FM² 591 fol. 65—66. — 33. Prav tam, fol. 75—76. — 34. Prav tam, fol. 24—30. — 35. Prav tam, fol. 18—19. — 36. A. Dimitz: Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813, IV. Theil, Laibach 1876, str. 358; H. Costa: Die Freimaurer-Loge in Illyrien während des französischen Interregnums, Mittheilungen des historischen Vereins für Krain 1863, str. 42—45. — 37. Darovnica Narodnemu oziroma nekdanjemu deželnemu muzeju je izgubljena, v arhivskem gradivu družin Codelli in Schmidburg pa se darilo muzeju sploh ne omenja.

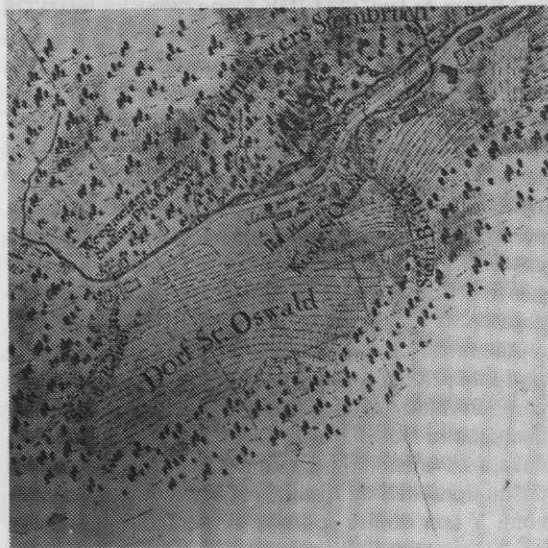
LIKOVNA UPODOBITEV POŠTNE POSTAJE V ŠENTOŽBOLTU

FRANCE GOLOB

V pričujočem sestavku želimo predstaviti plastično upodobitev poštne postaje v Šentožboltu, ki je v posesti Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani. Pred opisom te, za kulturno zgodovino pričevalne upodobitve, pa bi uvodoma podali skromen oris kraja in šentožboltskih poštnih mojstrov.

Šentožbolt je strnjeno naselje ob glavni asfaltirani cesti Domžale—Trojane v zgornjem delu doline Črnega grabna, tik pod trojanskim klancem. V času francoske okupacije je bil prav Šentožbolt med tistimi naselji, ki so bila najbolj znana po svojih napadih na Francoze.¹ Duhovni oče teh napadov je bil šentožboltški župnik Anton Rozman, ki je tudi s prižnice ognjevito spodbujal svoje farane, naj napadajo Francoze, češ da to ni greh.² Te svoje, po navodilih za avstrijske deželne brambovce ali »črne vojske«³, borbeno vzpodbudne govore je podkrepil s trditvijo, da je tudi sam sveti oče papež izobčil brezbožnega Napoleona iz katoliške cerkve.⁴ Sprva so Šentožboltčani, ki so imeli ob nedeljah, po cerkvenem nauku, vaje z orožjem, napadali poleg francoskih blagajn tudi francoske vojake.⁵ Kasneje pa se je ta oblika nekake vseljudske obrambe izrodila v hajduštvo ali cestno razbojništvo. Tako so nastali iz upora proti okupatorju roparski napadi, povezani z željo po dobičku iz gole sebičnosti.⁶ Ob tem naj pripomnimo, da so bili udeleženci teh roparskih napadov poleg domačinov še razni vojaški ubežniki. Zaradi teh roparskih napadov in pokolov je v tem času dobil Črni graben vzdevek »Krvavi graben«.⁷

Na posebno zanimiv način je opisal tedanji razvpiti Črni graben in njegove ljudi domačin iz Krašnje, Josip Podmilščak — Andrejčkov Jože. V svojih spisih

Geometrijski posnetek Šentožbolta (slika I)

pravi med drugim: »Prišel sem sedaj v tako zvani 'črni graben' ki je dobro znan po Slovenskem zavoljo mnogih potepuhov, ki so se nekdaj klatili po tukajšnjih gozdovih ... Marsikateri Francozek, ki je srečno ubežal ruskej zimi in neusmiljenim kozakom, je našel tukaj svoj grob, če ga niso nagega sredi ceste pustili ... Razen Trojanske vasi, ni tu skoraj nobene hiše, posebno kake poštene ne ...«⁸

Pred zgodovinskim orisom šentožboltske poštne postaje naj omenimo tudi enega izmed najstarejših geometrijskih posnetkov tega kraja. Tako je med leti 1775—1782 posnel na terenu tedanjo cesto in kraje ob njej od Črnuč do Trojan zaradi delne rekonstrukcije ceste ter ureditve potokov in hudournikov deželni inženir Leopold Lieber.⁹ Na tem geometrijskem posnetku Šentožbolta z okolico je v smeri Domžale—Trojane na desni strani ceste vrisan med drugim tudi peskopol (pesek za popravilo ceste), ki je bil v lasti poštarja iz Šentožbolta.¹⁰ Na levi strani ceste pa so vrisane med drugimi tudi naslednja poslopja, stavbe: cerkev sv. Ožbolta, poštno poslopje, hlev in kovačnica /slika I/.¹¹

ORIS POŠTNE POSTAJE V ŠENTOŽBOLTU

Najstarejša do danes znana omemba poštarja in s tem pošte na Šentožboltu je iz leta 1711. Takrat je namreč poizkusil prevzeti šentožboltski poštar Franc Saillinger, Ani Mariji Kraa, poštarici iz Podpeči pri Lukovici, mitnico v Podpeči.¹² Leta 1717 pa je bila poštarica pri Šentožboltu Marija Florini.¹³ Okoli leta 1726 je bil šentožboltski poštar Mihael Pibernik,¹⁴ ki je bil tam še leta 1734.¹⁵ V Šentožboltu se leta 1728 omenja duhovnik Gregor Krivec kot duhovnik na pošti Šentožbolt.¹⁶ Torej je imela pošta v Šentožboltu svojega duhovnika, tako kot pošta v Podpeči pri Lukovici.¹⁷

Za Mihaelom Pibernikom je prevzel okoli leta 1744 šentožboltsko pošto Karl Fiorini (verjetno Florini).¹⁸ Dne 29. marca leta 1756 pa sporoča Franc Janez pl. Amigoni, višji poštni upravitelj na Kranjskem, cesarici Mariji Tereziji o potrebah popravila poštne ceste. V tem sporočilu omenja med drugim tudi novega poštnega upravitelja v Šentožboltu, poštarja Plaparta.¹⁹

Za poštarjem Plapartom pa pride šentožboltska pošta na približno 100 (sto) let v posest rodbine Pavlič.²⁰ Prvi od te družine je omenjen kot poštar v Šentožboltu Jožef Pavlič (Joseph Paulitsch), ki ga navaja v svojem dopisu z dne 24. julija leta 1764 višji poštni upravitelj na Kranjskem Franc Janez pl. Amigoni. V tem dopisu sporoča pl. Amigoni deželnemu poglavarju mnenje in pristanek Jožefa Pavliča, poštarja iz Šentožbolta, da postavi pošto na novi lokaciji.²¹ Jožef Pavlič, poštni mojster iz Šentožbolta, pa je poslal nekaj dni pred 28. II. leta 1765 deželnemu glavarstvu za Kranjsko dopis, v katerem opisuje svoje pomisleke proti nameravani preložitvi šentožboltske pošte.²² V tem dopisu je izrazil naslednje: Kolikor bi se šentožboltska pošta prestavila v Podmilj, bi se razdalja med Šentožboltom in Vranskim podaljšala. Pri tem bi nastale težave ob krmljenju konj, saj poštar že tako trpi na njihovem pomanjkanju, ker kmetje v okolici redijo samo rogato živino. Ob koncu dopisa izjavlja Pavlič, da je želja po prestavitvi poštne postaje le težnja višjega poštnega upravitelja iz Ljubljane.

Ob tem pa je Jožef Pavlič obljubil, da kolikor bo prišlo do prestavitve poštne postaje, bo sam na novi lokaciji zgradil nove poštne objekte.²³ Skoraj sočasno, dne 26. marca 1765, je tudi Franc Novak, ki je bil poštar v Podpeči, izrazil deželnemu glavarstvu za Kranjsko svoje razloge proti prestavitvi poštne postaje Podpeč, na Vir.²⁴

Prepiri o prestavitvi pošt pa so se končali leta 1765. Takrat je namreč poročal baron pl. Raab cesarici Mariji Tereziji o zaslišanju Jožefa Pavliča, poštarja iz Šentožbolta in Franca Novaka, poštarja iz Podpeči. V tem dopisu je podana tudi cena poštnega poslopja iz Šentožbolta z zemljo, ki je bila vredna 5.100 goldinarjev.²⁵ Ob koncu tega dopisa je tudi deželno glavarstvo za Kranjsko zavrnilo nameravano prestavitev obeh poštne postaj.²⁶

Dne 5. julija leta 1765 pa poizkuša še enkrat, žal neuspešno, posredovati užaljeni idejni avtor o premestitvi poštne postaj v Podpeči in Šentožboltu, Franc Janez pl. Amigoni, višji poštni upravitelj v Ljubljani, deželnemu glavarstvu za Kranjsko. V tem dopisu se ponovno zavzema za novi lokaciji poštne postaj s pripombo, naj se obe mesti poštarjev zamenjata z novimi poštarji, kolikor bi ostali mesti nezasedeni.²⁷ V prilogi k spisu je bilo dne 27. septembra leta 1783, vizitacijsko poročilo grofa pl. Edlinga o tedanjih poštne razmerah.²⁸ Iz poročila izvemo, da je tedanji poštni urad v Šentožboltu vodil Janez Pavlič. Imel je dva postiljona, enega poštnega učenca, deset konj in tri nepokrite poštne vozove. Nadalje se v poročilu pripominja, da je poštar dostikrat odsoten, ker ima v Žalcu posestvo, kjer prideluje seno za konje, katerega ne dobi v Šentožboltu. Za pripravo pri vožnji čez Trojanski klanec uporablja par volov ali konj, za kar zahteva 12 krajcarjev.²⁹

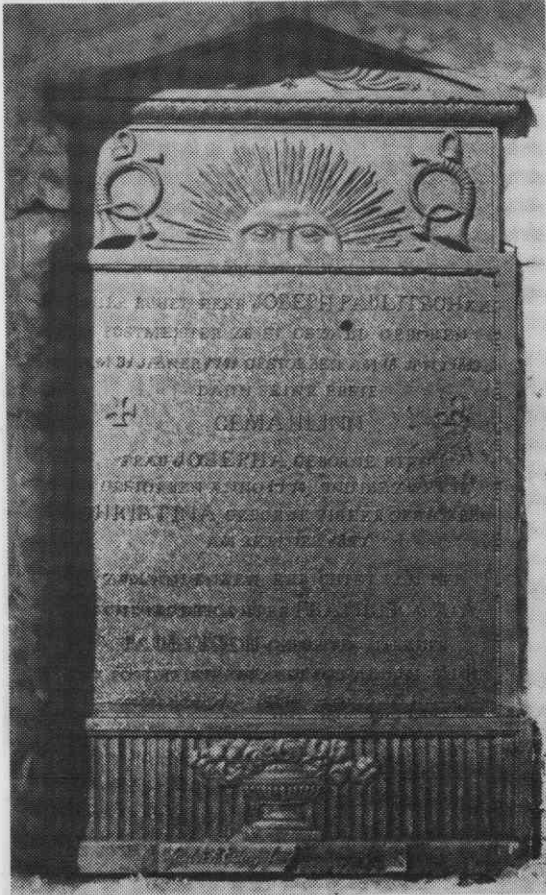
Leta 1795 je bil omenjen kot poštar v Šentožboltu zopet Jožef Pavlič (Joseph Paulitsch)³⁰, ki je umrl 18. junija leta 1813.³¹ Ime šentožboltskega poštarja Jožefa Pavliča pa je ohranjeno tudi v ljudskem izročilu.³² Izročilo navaja, da je bilo na šentožboltski pošti postajališče in prenočišče francoskih oficirjev ter vojakov. Poštar Jožef Pavlič pa naj bi bil rokovnjaški zaupnik in vodilni rokovnjač.³²

Jožefa Pavliča nasledil Mihael Pavlič (Michael Paulitsch), ki je bil šentožboltski poštar do leta 1833.³⁴ Kot zanimivost dodajmo, da je bil v času izdelave franciscejskega katastra leta 1826 lastnik šentožboltskega posestva Jernej Pavlič.³⁵ Med leti 1834 do 1839 je bila poštni upravitelj šentožboltske pošte zelo sposobna Frančiška Pavlič (Francisca Paulitsch).³⁷ Njo je nasledil sin Ignac Pavlič (Ignaz Paulitsch)³⁸, ki je bil kasneje poštar in trgovec.³⁹ Ignac Pavlič je umrl leta 1865.⁴⁰ Poslopje šentožboltske pošte z vrtom je prišlo leta 1878 v lastništvo Franca in Apolonije Smrkol.⁴¹

Danes nas na nekdanjo poštarstvo družino Pavlič spominjata dva nagrobnika. Prvi je nagrobna plošča iz kamna. Vzidana je v zunanjo fasado cerkve sv. Ožbolta in ima napis: HIER LIGT / MARIA PAU-

LITSCH / GEBORNE SAFRAN / KAM ZUR WELT ZU / OBERLAIBACH DEN 27. OKT. 1790 / HIEHR ALS BRAUT IM NOV 1810 / UND STARB DEN 7. SEPT. 1824 / SANFT RUHE DU EDLE GATTIN / FROME MUTTER TREUE UND / UNVERGESSLICHE FREUNDIN /.

Drugi nagrobnik je litoželezna plošča, ki je vzdana v pokopališčni zid v bližini cerkve /slika II/. Na ploš-

Litoželezni nagrobnik v Šentožboltu 1836 (slika II)

či je napis: HIER RUHET HERR JOSEPH PAULITSCH K. K. / POSTMEISTER ZU ST. OSWALD GEBORNEN / AM 31 JANER 1741 GESTORBEN AM 18 JUNY 1813 / DANN SEINE ERSTE / GEMAHLINN / FRAU JOSEPHA GEBORNE RITTER / GESTORBEN ANNO 1774 UND DIE ZWEYTE / CHRISTINA GEBORNE FISCHER GESTORBEN / AM 26 JANNER 1827 / ZUM ANDENKEN ERRICHTET VON DER / SCHWIEGR TOCHTER FRANCESCA XAU. / PAULITSCH GEBORNE PIRKNER / K.K. POSTMEISTER IN ZU ST. OSWALD IM JAHRE / 1836 / FECIT K. K. EISEN

GOSWE ... ILL. / Ta litoželezna nagrobna plošča je gotovo prvovrsten spomenik določenega obdobja in stanu ter sodi v zbirko nekega slovenskega republiškega muzeja.

Po smrti zadnjega poštnega mojstra iz družine Pavlič je postal šentožboltski poštar bližnji sosed Anzelin Novak ali, kot se imenuje v protokolu franciscjskega katastra, Anselm Novlian.⁴² O njem je napisal v svojih spisih Jože Podmilšak med drugim naslednje: »Popoldne proti štirim pridem v Št. Ožbolt in kar naravnost mahnem jo v Rzinovo krčmo ... Gospodu Nouljanu, tukajšnjemu poštarju in krčmarju, moram izreči pristrčno hvalo ... Ker so poštar videli, da sem grozno utrujen in da me noge bole, bili so tako velikodušni, da so upregli kobilico v hlevu in me potegnili dve uri daleč do doma ... (v Krašnje).«⁴³ Leta 1872 pa so prenesli pošto iz Šentožbolta na Trojane v posest družine Konšek.⁴⁴

Ob orisu šentožboltske pošte naj pripomnimo, da je bil poklic poštnega mojstra donosen. Tako so imeli v svojih hišah — poštnih postajah — gostilnah še prenočišča. Oproščeni so bili neprijetne vojaške nastavitve⁴⁵, za priboljšek pa so imeli še polovico od poštnine,⁴⁶ Materialno uspešnost tega poklica potrjuje med drugim tudi naslednje: »Tako je šentožboltska poštarica Frančiška Pavlič kupila zelo obširno posestvo pošte v Podpeči pri Lukovici.«⁴⁷

Poleg šentožboltske in še starejše pošte v Podpeči pri Lukovici je bilo v Črnem grabnu tudi nekaj velikih furmanskih gostiln. Te so dajale svoje usluge številnim furmanom in prevoznikom, ki so prevažali svoje blago s »parizarji.«⁴⁸ Ob tem so eni kot drugi dobro zaslužili. Vse to pa je zatrla železnica, ki je stekla leta 1849 ob Savi. V ilustracijo tega gospodarskega nazadovanja v Črnem grabnu navajamo dopis neznanega poročevalca. Ta poročila med drugim naslednje: »... da je dobila cerkev (sv. Tomaža v Krašnji leta 1856) dva stranska oltarja in visok zvonik in da so posebno zavoljo tega Krašnjani hvale vredni, ker so se v teh slabih letinah in po tem ko so ob vseh zaslužek pri cesti prišli, toliko skrb za olepšanje Božje hiše imeli. Dokler ni bilo železnice od Dunaja do Ljubljane, so oni na veliki cesti, katera skozi faro gre, veliko zaslužili, ali zdaj je cesta vsa prazna in ubogi ljudje v pomanjkanju žive.«⁴⁹

Podobno usodo je doživelo tudi brodarstvo na Savi. Kronist Vončina nam o tem v svojem spisu poroča »... da je cerkev (v Katariji — Vrh sv. Miklavža) revna in da so brodniki nekdanj častili sv. Miklavža (zaščitnika brodarjev), sedaj jim pa hlapon pred nosom vleče.«⁵⁰ Tako je s pojavom železnice šlo brodarstvo na Savi v zaton in s tem denarni darovi za obnovo cerkve.

OPIS POŠTNE POSTAJE Z OKOLICO V ŠENTOŽBOLTU

Likovna upodobitev šentožboltske poštne postaje z okolico predstavlja plastično podobo iz lepenke, pa-

pirja, slame in mahu v globokem obodu. Prizor je velik 31,4 x 24,5 cm, zasteklen in uokvirjen. Figure same s prizori so izrezane iz papirja ter nato narisane s filigransko natančnostjo. Ob tem naj poudarimo, da so posamezne upodobljene osebe velike okoli 14 mm. Delo je signirano desno spodaj: Alois Ruda 1842

Na tej plastični upodobitvi Šentožbolta z okolico vidimo od leve proti desni naslednje /slika III/:

Plastična upodobitev Šentožbolta 1842 (slika III)

1. Upodobljeno je župnišče, ki je bilo enonadstropna stavba, krita s slamnato streho na čop. V ozadju sta slemeni dveh gospodarskih poslopj. Župnišče je bilo v letih 1941—1945 porušeno. Danes o njem ni sledu.
2. Upodobljena je cerkev sv. Ožbolta z zakristijo, ki jo obkroža pokopališče z zidom, ob katerega je na južni strani prislonjena kapelica.⁵¹
3. Upodobljena poštna postaja je mogočna dvonadstropna stavba z dvokapno streho, ki je krita z bobrovcem. Ta je na zahodni strani oblikovana na čop. Na fasadni strani levo od sredine je glavni vhod z nadstreškom in dvoramnim stopniščem, ki je dvignjeno do prve etaže. V pritličju so na levi in desni strani stopnišča vrata, ki vodijo v klet. Ob desni strani kletnih vrat so še dvokrilna vrata za vhod v vinsko klet. Na levi strani fasade /slika VI, črka A/ je naslikana sončna ura. Na desni strani fasade /slika VII, črka B/ pa je naslikan

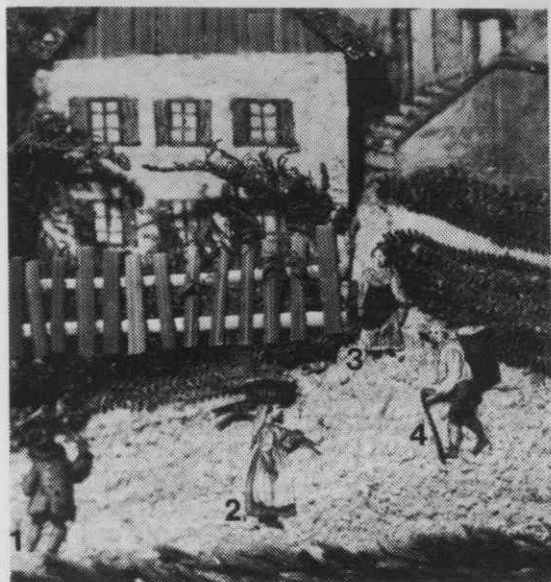
avstrijski grb — dvoglavi orel. Od grba malo dalje /slika VII, črka C/ je lanterna in ob njej naslikana okoli 1,20 cm visoka, s polkrožnim okvirom zaključena freska s prizorom sv. Jurija v boju z zmajem.

Danes je stavba nekdanje pošte obnovljena. Po dolžini je skrajšana tako, da je odpadel desni del stavbe z dvojnimi kletnimi vrati. Glavni vhodni portal je iz peščenca in ima v sredini sklepnik z inicialkama M.P. (priimek lastnice stavbe in poštne postaje: Marija Pavlič). Na levi in desni strani preklade portala je letnica 1800.

4. Upodobljen je fasadni del hleva. Zadaj za upodobitvijo župnišča, cerkve, pošte, hleva in svinjaka je narisano pobočje, ki se nadaljuje levo v zaselek Prvine, desno pa v zaselek Bršlenovica. Spredaj pred fasado župnišča, cerkve, poštne postaje in gospodarskega poslopja so na cesti upodobljene naslednje osebe, ali prizori:

SLIKA IV

1. Furman pri pogonu konj z bičem v dvignjeni desnici. Njegovo obleko sestavljajo: *klobuk* iz črne klobučevine z nižjim oglavjem in večjimi okrajci. *suknjič*, temnomodre barve, ki ima zadaj razporek nad katerim sta dva večja gumba, *hlače* ozke, dokolenske, črne barve, *nogavice*, dokolenske, temnomodre barve in *čevlji*, visoki.
2. Žena z jerbасom na glavi in grabljami na levi rami, katere pridržuje z levico. Njeno obleko se-

Plastična upodobitev Šentožbolta — detajl (slika IV)

stavlja: *peča*, bele barve, *rokavci*, bele barve, *krilo*, rdeče barve z belim modrcem, *predpasnik*, bele barve in *čevlji*, nizki.

3. Žena, ki stoji ob ograji. Njeno obleko sestavljajo: *ovratna ruta*, bele barve, *rokavci*, bele barve, *krilo* z modrcem bele barve, *predpasnik*, modre barve in *čevlji*, nizki.
4. Moški s pletenim košem na rami in popotno palico v rokah. Njegovo obleko sestavljajo: *slamnik*, rumene barve, *srajca*, bele barve, *telovnik*, bele barve, *hlače*, dokolenske, črne barve, *nogavice*, dokolenske, bele barve in *čevlji*, črni, visoki.

SLIKA V

5. Moški v mestni obleki s popotno palico v desnici. Njegovo obleko sestavljajo: *cilinder*, črne barve, *suknja*, dokolenska, sive barve, *hlače*, dolge, rjave barve in *čevlji* visoki, črni; moški ima na hrbtu veliko štirioglasto torbo, rjave barve. Nad pokrovom torbe je v zvitek zavit kos modrega blaga (verjetno je to dežni plašč).

Plastična upodobitev Šentožbolta — detajl (slika V)

6. Mož in žena pri prevozu blaga. Voz ima dve kolesi in pleten zgornji del (koš). Moški pridržuje z rokama držali voza. Njegovo obleko sestavljajo: *klobuk* iz sivega filca, ki ima visoko stožčasto štulo in široke okrajce, *srajca* iz platna, sive barve, *telovnik* iz platna, sive barve *hlače*, dokolenske, črne barve, *nogavice*, dokolenske, sive barve in *čevlji*, visoki, črni.
7. Žena pritiska z rokama voz od zadaj. Njeno obleko sestavljajo: *peča*, bele barve, *rokavci*, bele barve in *krilo* z modrcem, bele barve. Krilo ima na spodnjem robu in malo nad njim prišit *krasilni trak* iz črnega blaga. Predpasnik je bele barve.

SLIKA VI

8. Moški na vspenjajočem se vrancu, v katerega se zaganja ovčarski pes. Njegovo obleko sestavljajo: *slamnik* z velikimi okrajci, *srajca*, bele barve in *hlače*, dokolenske, oker barve s širokimi narmanicami.
9. Stopali dveh potnikov. Ostalo od upodobitve teh dveh figur, manjka.
10. Doprsna upodobitev sloneče žene. Verjetno je upodobljena ena izmed družine Pavlič. Njeno obleko sestavljajo: *ovratna židana ruta* in *rokavci*, bele barve.

Plastična upodobitev Šentožbolta — detajl (slika VI)

SLIKA VII

11. Žena, ki stoji ob robu ceste. Upodobljena je brez glave. Njeno obleko sestavljajo: *ovratna ruta*, bele barve, *krilo* modre barve in modrc oker barve.
12. Sedeči postiljon na konju. Z desnico si pridržuje poštni rog na katerega trobi. Njegovo uniformo sestavljajo:⁵² *klobuk*, dvorogeljnik črne barve, ki je na robovih obšit s trakom rumene barve (dvorogeljnik ima na vrhu rumeno pero), *frak*, rdeče barve s črnimi našitki, *hlače*, oprijete, oker barve in *škornji*, črni, ki segajo zadaj do zakolenja, spredaj pa pokrivajo koleno.⁵³
13. Ob kočiji stoječi postiljon, ki je obrnjen s hrbtom proti gledalcu. Oblečen je v enako uniformo kot na konju sedeči postiljon. S tem, da je s hrbtom obrnjen proti gledalcu sta opazna zadaj na njegovem rdečem fraku ob razporku zavihka črne barve.
14. V kočiji sta vprežena dva para konj. V njej so vidni štirje potniki. Kočija je zaprtega tipa in na-

Plastična upodobitev Šentožboltske pošte — detajl (slika VII)

rejena na vzmeti. Spodnji del kočije — to je podvozje s kolesi ter spodnji del zgornjega dela kočije z vrati je oker barve. Vrta so dvokrilna in imajo na spodnjem delu naslikan državni grb — dvo-glavi orel. Ostali del kočije je poslikan črno. Kočija ima na levi strani vrat spredaj svetilo — laterno.

Ob tej upodobitvi šentožboltske poštne postaje z narisanimi ljudmi na cesti je opazno, da so bili upodobljeni domačini oblečeni v delovna oblačila.

Tako je bila ženska in moška delovna noša v Črnem grabnu nekaj let pred sredo 19. stoletja naslednja:⁵⁴

Ženska delovna noša, ki je upodobljena na slikah (IV/2, 3, V/7 in VII/11) se sestoji iz naslednjih delov: Z do gležnjev segajočim krilom z modrcem, ki je sestavljeno iz v pasu drobno nagubanega krila na katerega je na zgornji del prišit modrc. Krilo so olepšali tako, da so na njen spodnji del in malo višje (slika V/7) prišili trak drugobarvnega blaga. Predpasniki, ki so jih opasovale ženske, so bili krojeni čez boke ter so segali malo nad spodnjim robom krila. Na pasu, kamor so bili predpasniki prišiti, so bili drobno nabrani in so se podaljševali v trakove za zavezovanje. Pod modrcem so imele ženske rokavce iz platna. Rokavci so segali do pasu ali malo nižje in so bili tudi sočasno zgornje oblačilo. Ženske glave, ki so upodobljene na tej sliki, so pokrite v dveh primerih (slika

IV/2) in (slika V/7) s pečo. V ostalih dveh primerih pa imata ženi navadni ovratni ruti z izjemo židane rute, ki krasi vrat žene (slika VI/10). Od vseh petih naslikanih žena imata samo dve (slika IV/3 in III) vidna obuvala — čevlje.

Moška delovna noša, ki je upodobljena na slikah (IV/4, V/6 in VI/8) je sestavljena iz naslednjih delov: Klobuka ali slamnika z različno velikimi okrajci in višjimi ali nižjimi oglavji. Srajca brez ovratnika je bila iz platna z dolgimi rokavi. Telovnik iz platna (slika IV/4) je sestavljen iz dveh prednjih in enega zadnjega dela. Dokolenske hlače so iz irha in so črne ali oker barve. Nogavice so dokolenske ter so narejene iz domače volne (slika IV/4 in slika V/6). Obuvala v našem primeru so visoki čevlji iz črnega usnja.

Likovna upodobitev šentožboltske pošte z okolico je, kot smo omenili popreje, signirana desno spodaj: Alois Ruda 1842. Žal, razen te signature, ne vemo o avtorju ničesar. Glede na izredno natančno in filigransko upodobitev bi lahko sklepali, da je bil avtor tega dela večč risanja. Mikavna je tudi misel, da se je avtor tudi sam upodobil na sliki V/5, kot v mestno obleko oblečen popotnik z veliko rjavo torbo iz usnja na hrbtu, v katerem je bil mogoče pribor za risanje.

Ob koncu tega sestavka naj poudarimo, da je upodobitev poštne postaje v Šentožboltu iz leta 1842 pričevalna za kulturno zgodovino tega kraja v prvi polovici 19. stoletja. Iz te plastične upodobitve je razviden

izgled poštne postaje, cerkve z okolico, poštne kočije z uniformo postiljonov ter načina oblačenja tedanjih prebivalcev Črnega grabna.

OPOMBE

1. Več o napadih na Francoze v Črnem grabnu piše Ivan Vrhovnik, v članku Francozi v Črnem grabnu, *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko (IMDK)*, Ljubljana 1909, str. 161—165. 2. Stane Stražar, Črni graben — od Prevoj do Trojan, Lukovica 1985, str. 163. — 3. Dr. Josip Mal, *Zgodovina slovenskega naroda*, 1928, zv. 7, str. 53. — 4. S. Stražar, n.d. str. 163. — 5. J. Mal, n.d. str. 53. — 6. J. Mal, n.d. str. 53. — 7. Pavle Urankar, Kamniški okraj v preteklosti, Na bregovih Bistrice, 1938, str. 59. — 8. Jože Podmilščak (*1845 †1874), Spisi Andrejčkovega Jožeta, Novo mesto 1890, str. 51, 52. — 9. Leopold Lieber je bil deželni inženir, ki je pričel v letih 1775—1782 z izmerami na Ljubljanskem barju. Njegovo ime je prvič omenjeno v Land Krainerischer Schematismus auf das Jahr MDCCCLXXV kot Landschaftliche Ingenieurs Herr Leopold Lieber. Zadnja omemba njegovega imena pa je v Neuer Instanzkalender auf das Jahr MDCCCLXXXII. Njegovo veliko delo je v sodelovanju z Balthasarjem Hacquetom: *Mappa Lithographica Nationis Slavicae*. Delo je v sredini spodaj signirano: Lieber zu Laibach 1782. — 10. Geometriški posnetek Šentožbolta hrani Arhiv SRS, mapa XIV., Ljubljana — Trojanje — načrti 2—24, list št. 20. Mapa sestoji iz 23 posnetkov teh krajev. Žal ni protokola. Na listu št. 12 je tudi podpis avtorja teh posnetkov: L. Lieber — curatus geometer. — 11. Majda Žontar v katalogu za razstavo: Razvoj poštne službe na Gorenjskem do prve svetovne vojne, Razstava gorenjskega muzeja — Kranj 1977 pomotoma datira na strani 28. geometriški posnetek Šentožbolta v prvo polovico 19. stoletja. Pravilen čas nastanka geometrskega posnetka tega kraja je med leti 1775 do 1782, torej zadnja tretjina 18. stoletja in je delo deželnega inženirja Leopolda Lieberja. — 12. Ivan Vrhovnik, Carinska in poštna postaja Podpeč pri brdu, *IMDK VI/1886*, sešitek 4., str. 166. — 13. S. Stražar, Pošta v Št. Ožboltu, n.d., str. 615. — 14. S. Stražar, n.d. str. 615. — 15. M. Žontar v katalogu, n.d. na str. 28 pomotoma navaja, da je bil prvi znani poštar pri Šentožboltu Miha Pibernik. Pravilno, prvi znani poštar je bil že leta 1711 omenjeni Franc Saillinger in nato leta 1717 Marija Florini. — 16. France Golob, Umetnostnozgodovinska topografija Domžalske krajine, magistrska naloga, Ljubljana 1978 (tipkopis), str. 390. — 17. Janez Vajkard Valvasor, *Die Ehre des Herzogthums Crain*, 1689, VIII., na strani 773 navaja, da je bila kapela na pošti v Podpeči posvečena Mariji. — 18. S. Stražar, Pošta v Št. Ožboltu, n.d. str. 615. — 19. Peter Ribnikar, Regesti dokumentov za zgodovino pošte, Ptt arhiv 21, Beograd 1978/1979, str. 319. — 20. M. Žontar v katalogu n.d. str. 28 pomotoma navaja, da je za Mihaelom Pibernikom prevzela poštno službo v Šentožboltu rodbina Pavlič. Pravilno se glasi, da je za Mihaelom Pibernikom prevzel pošto na Šentožboltu Karl Fiorini, za njim Plapart in šele nato rodbina Pavlič. — 21. Ribnikar n.d., str. 320. — 22. P. Ribnikar n.d. str. 321. — 23. P. Ribnikar, n.d. str. 321. — 24. P. Ribnikar, n.d. str. 321. — 25. P. Ribnikar n.d. str. 321. — 26. P. Ribnikar, n.d. str. 322. — 27. P. Ribnikar, n.d. str. 322. — 28. P. Ribnikar, n.d. str. 323. — 29. P. Ribnikar, n.d. str. 324. — 30. Schematismus für das Herzogthums Krain, 1795, str. 62. — 31. Dan in let-

nica smrti je povzeta po napisu, ki je na litoželeznem nagrobniku (pokopališče v Šentožboltu) rodbine Pavlič. 32. S. Stražar, n.d. str. 193. — 33. Ustno izročilo o domnevnem rokovnjaštvu poštarja Jožefa Pavliča izhaja iz dveh pripovedi, ki jih je opisal v svojem članku I. Vrhovnik, v *IMDK* 1909, str. 163. V prvi pripovedi je povedal zgodovinarju Franzu Schumiju domačin Danajčev Luka med drugim, da so na šentožboltski pošti napadli in umorili nekega francoskega častnika. V drugi pripovedi pa je pripovedoval Schumiju leta 1861 osemdesetletni domačin Kotnik, ki je bil doma iz Učaka (kraj je v bližini Šentožbolta), da so prišli nekoč na šentožboltsko pošto štirje francoski častniki z vojaško blagajno. Pripotovali so iz Vranskega. Zahtevali so od poštarja, da jih pelje v Ljubljano. Ko so sedli na voz, jih je voznik Koritnik na ukaz šentožboltskega poštarja popeljal v smer Vranskega preko Učaka. Na pripombo francoskih častnikov, če pelje ta cesta v Ljubljano, jih je Koritnik nalaagal, da je ta pot bližnjica. Zapeljal jih je v kraj »za Drago«, kjer so jih verjetno po dogovoru pričakali domačini, jih oropali in umorili. Ti dve pripovedi imata zrno zgodovinske resnice z naslednjim: I. Vrhovnik, n.d. navaja na strani 163, da je Franz Schumi odstopil takratnemu Deželnemu muzeju (današnjemu Narodnemu muzeju) listino s pojasnilom kazenske sodbe francoskega vojaškega sodišča iz Ljubljane z letnico 1810. V tem pojasnilu je navedeno, da je pet kmetov s cepci ubilo štiri francoske častnike. Ob tem pripomnimo, da so bili dne 30. 1. leta 1810 zaradi teh umorov obsojeni na smrt pred francoskim vojaškim sodiščem v Ljubljani ter 31. 1. leta 1810 tudi justificirani naslednji domačini: Andrej Gril, doma blizu Šentožbolta, Jurij Dobovšek, doma iz Šentožbolta, Martin Molka, doma iz Učaka in Luka Škofec, doma iz Trojan. — 34. Schematismus für Krain 1832. — 35. Arhiv SRS, št. Ožbolt, L — 190, Provinz Illyrien, Nro 190. — 36. Schematismus für Krain 1834 do 1839. — 38. Provinzial Handbuch des Laibacher Gouvernements im Königreiche Illyrien, für das Jahr 1844, str. 106 Postmeister Št. Oswald: Ignaz Paulitsch. — 39. S. Stražar, n.d. str. 617. — 40. ravno tam. — 41. Arhiv SRS, Št. Ožbolt, L — 190, Provinz Illyrien, Nro 190, Gemeinde St. Oswald l. 1826, Protokol 1878. — 42. Ravno tam, Protokol št. 35, hišna številka 8., Novljan Anselm. — 43. J. Podmilščak, n.d. str. 52, 53. — 44. P. Urankar, n.d. str. 62. — 45. J. Mal n.d. str. 126. — 46. J. Mal, n.d. str. 128. — 47. I. Vrhovnik, Carinska ... n.d. str. 166—174. — 48. V času Napoleonove Ilirije so prevažali razno blago, kot navaja J. Mal, n.d. str. 124, tudi »... deloma čez Metliko, Ljubljano in Gorico v Milan in dalje v Francijo.« Verjetno so naši ljudje, ime se je ohranilo še do danes, poimenovali v spomin na te vožnje v daljino Francijo vse do Pariza, vozovom »parizarji«. — 49. Brez imena (verjetno župnik iz Krašnje), Ozaljšanje krašnje cerkve, Zgodnja Danica, 1856, list 7, str. 31. — 50. Vončina, Iz Moravč, Novice kmetijskih, obrtnijskih in narodnih reči, l. 1883, list 87, str. 348. — 51. Opis cerkve s tlorisom, F. Golob, n.d. str. 390. — 52. Da je upodobljena uniforma postiljona narisana pravilno in času ustrezno, ilustriram z razstavljenim uniformo postiljona (uniformi manjkajo hlače in škornji) v katalogu razstave dr. Sergej Vrišer, Tristo let mode na Slovenskem, Pokrajinski muzej v Mariboru, november 1965, str. 40 in fotografija dela uniforme, Reprodukcijske. — 53. Model postiljonskih škornjev je enak modelu avstrijskih konjeniških škornjev iz prve polovice 19. stoletja. Prim. S. Vrišer, n.d., Reprodukcijske, Fotografski posnetek konjeniške opreme, škornji. — 54. Več in bolj strokovno o kmečki delovni noži je v knjigi dr. Marija Makarovič, Slovenska ljudska noša, Ljubljana 1971.